

UDK 172.15 (497.6)

Senadin Lavić

**DIKTATURA NACIONALIZMA
VELIKOSRPSKI EKSPANZIONIZAM,
ETNOPERVERZIJA I „VOLJA NARODA“**

**DICTATORSHIP OF NATIONALISM
GREAT SERBIA EXPANSIONISM,
ETHNO-PREVERSION AND "WILL OF NATION"**

Sažetak

Mogu li se opravdati zločin i njegovi praktični institucionalno-politički rezultati na tlu države Bosne i Hercegovine a da to ne bude nemoralno i neljudsko ponižavanje žrtava i smisla ljudskog postojanja? To je jedno od pitanja koje motivira ovaj tekst. Suočavanje s tom vrstom pitanja dovodi nas pred zid, ili do jedne gotovo bezizlazne situacije u kojoj prepoznamo tamnu stranu ljudskog postojanja. Šta žrtva, naime, može i mora učiniti da se ne ponovi zlodjelo nad njom i zašto poslije svega žrtva dolazi do sumnje u međunarodne institucije, deklaracije o ljudskim pravima i naracije o ljudskim dostignućima u našem dobu. A sve to ima globalnu i lokalnu vrijednost u svome ispoljavanju. Da li, također, pristajanje na rezultate zločina (ili šutnja pred zločinom) znači da se u budućnosti mogu očekivati isti postupci fizičkog istrebljivanja jednog naroda koji se pokazuju kao genocid. Iskustvo žrtve kazuje da međunarodna zajednica nikada ne reagira na vrijeme – međunarodni mirovnjaci i Minervina sova dolaze „kad je sve već prošlo“, ili „na kraju dana“, ili kad sve prekriju masovne grobnice. Još više demokratije, pravde i prosvjetiteljstva može dezavuirati nesnošljivu diktaturu nacionalizma i etničkih monarhija na dijelovima Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: nacionalizam, velikosrpski projekt, zlodjelo, volja naroda, demokratija, pravda, dostojanstvo, sloboda, perverzija, ignorancija, međunarodna zajednica

Summary

Can a crime be justified, together with its practical institutional-political results on the territory of the State of Bosnia-Herzegovina, without immoral and inhuman humiliation of victims and essence of human existence? That is one of questions, which motivated this article. Facing with such kind of question puts us in front of the wall or in one almost nonplus situation in which we recognize the dark side of human existence. What a victim could do and what must do in order not to stop evil from being don to her again and why, after all things that happened, victim doubts international institutions, Declarations on human rights and narrations on human achievements in our time. All that has global and local aspects. Does accepting of results of the crime (or silence related to crimes) mean that in the future one could expect similar physical extermination of one nation, that is genocide. Experiences of victims show that International community never reacts on time – international peace keepers and Minerva's oak come when "everything is done" or "at the end of the day" when mass graves cover all soil. More democracy, justice and the Enlightenment could disavow unbearable dictatorship of nationalism and ethnic monarchies in parts of B&H.

Key words: *nationalism, Great Serbia project, crime, will of nation, democracy, justice, dignity, freedom, perversion, ignorance, International community*

Uvod

Poslijeratno sučeljavanje političkih stranaka na političkoj sceni BiH pretvoreno je u okršaje „nacionalnih“ vođa iza kojih se svrstavaju ešaloni patriota, malih i velikih nacionalista, njihovih sljedbenika i odanih izvršilaca svetih nacionalnih poslova u ratu i miru. Pravi konsocijacijski pir na balkanski način. Oni samo pokazuju da su ovladali svojim „nacionalnim tijelom i dušom“. Naravno, nije velika tajna da političke stranke raspolažu BiH kao privatnom imovinom, razvijajući vaninstitucionalne mehanizme

odlučivanja o državnim pitanjima. Čak i svećenici, prikačeni uz političare, kao da su izronili iz najcrnijih dana i noći evropske inkvizicijske povijesti, pokazuju svoju moć. Svi su se uortačili da što više razore samo multilateralno biće Bosne. Čini se da je iz njihovih Kuća krenulo više zla nego dobra u počecima bratoubilačkog rata u bivšoj Jugoslaviji. Predstavnici „međunarodne zajednice“ mudro se ne miješaju u silne i uznemiravajuće izljeve nedemokratskog, necivilizacijskog i nepolitičkog djelovanja pojedinaca, političkih partija i predstavnika određenih političkih opcija. Slično je „međunarodna zajednica“ 1992. godine čekala da se Milošević *smiri* (danas je jasno da je upravo on bio glavni izvršilac zamisli velikih sila o rasturanju *komunističke* Jugoslavije) i držala nenaoružane Bošnjake pod embargom dok je JNA (i velikosrpske paravojne formacije) vojnički krojila mapu velike Srbije na prostoru nestajuće Jugoslavije. Malo prije toga, krajem osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, takozvani zajam za Srbiju Milošević je upotrijebio za ratnu mašineriju, a ne za modernizaciju i razvoj srbijanskog društva koje je već bilo zapalo u duboku krizu.

U devetnaestom stoljeću pojavila se ideja među Južnim Slavenima da mogu živjeti zajedno bez obzira na specifične povijesne tokove, religijska iskustva i etnička predanja. Smatralo se sasvim razložnim da Slovenci, Hrvati i Srbi mogu živjeti zajedno. Tu su ideju počeli otjelovljivati 1918. godine, a krvavo su je zaokružili 1991-1995. u bratoubilačkim ratovima. Međutim, naivno napuštanje jugoslavenskog kosmopolitskog duha i narativa, zapanjanje u etnoklerikalnu isključivost i mržnju devedesetih godina dvadesetog stoljeća gotovo da je odgovaralo kardinalnim interesima u evropskoj i svjetskoj političkoj konstelaciji koja je u komunizmu vidjela svoga glavnog neprijatelja (poslije će to biti „islamski fundamentalizam“ koji se mora zaustaviti „ratom protiv terorizma“). Danas je u BiH također na djelu anticivilizacijski narativ – kao da je njegov cilj da se *mržnja* između ljudi (etničkih zajednica) instalira kao osnovni način bivstvovanja koji, gledajući tek dolazeće generacije, neće znati da ljudi „mogu“ živjeti zajedno i složno, već samo odvojeno i suprotstavljeno. Po toj konstrukciji ispada da su od početka svijeta postojali (i da će postojati) „nepomirljivi povijesni narativi“, „sveti elementi našeg identiteta“,

„naša nacionalna predanja“ zbog kojih s drugima ne možemo i ne želimo da kontaktiramo ili da živimo u istom gradu, u istoj ulici ili zgradi. Ovakvim glupostima svećenici, političari, novokomponirani nastavnici i književnici uče ljude po našim balkanskim kasabama. A *naši ljudi* su oduvijek više vjerovali svećenicima nego znanstvenicima! To je dio balkanskog duha. *Naši ljudi* – ti dobri i prepošteni, oni su prema sebi odabrali vladare...

1. Historijsko-politički obrisi velikosrpskog ekspanzionizma na Balkanu

Danas nas posebno priziva pitanje o procesima i djelima prema kojima se pojedini ljudi (ili skupine ljudi) svrstavaju među zločince. Zbog ideja i postupaka tih ljudi (ili skupina ljudi) već dva stoljeća na Balkanu događaju se stravični zločini koji nemaju nikakvo ljudsko opravdanje. Kada se kaže da se na Balkanu dešavaju strašni zločini u zadnja dva stoljeća, onda se prije svega podrazumijeva da nestajanje Otomanskog carstva s povijesne scene, koje su novonastale kršćanske države koristile za povećanje teritorija dominacije, prati nemilosrdan genocid nad muslimanima. A taj stravični genocid mnoge knjige historijskih i političkih tekstova nisu *registrirale*, što je naravno sasvim iracionalno, jer takva ignorancija je ravna, naprimjer, tome da je uragan ili zemljotres odnio milione ljudi a da to nikakav instrument nije zabilježilo, niti je to neko primijetio. Nacionalizam i imperijalistička opsesija za ekspanzijom doveli su, nažalost, milione muslimana do „smrti i egzila“, kako to kaže J. McCarthy.¹ Kao historijski demograf, McCarthy je začuđen zataškavanjem velikih gubitaka na strani muslimana u brojnim historijskim prikazima i knjigama o ovome periodu. Njegova knjiga je rezultat istraživanja muslimanskih

¹ J. McCarthy, **Death and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922**, The Darwin Press Inc., Princeton, New Jersey, 1995, p. xv (*The statistics said that one-fourth of the Muslim population had been lost. I could not believe that such loss had been glossed over in the histories, but checking and rechecking the data left the same conclusion. Not only during the World War I, but all through the nineteenth century, Muslim peoples of Anatolia, the Crimea, the Balkans, and the Caucasus had suffered overwhelming mortality. Their losses were worthy of further research.*)

gubitaka na Balkanu u 19. stoljeću – historija mortaliteta i prisilnih migracija (*a history of the mortality and forced migration of the Muslim peoples*). To nikako ne znači da isto tako nisu stradali i kršćani.² McCarthy se trudi da svugdje spomene i žrtve kršćana. Gubici muslimana bili su često praćeni gubicima kršćana. No, McCarthyjeva knjiga *Death and Exile* (1995) je „historija muslimanskog stradanja, ali ne zato što su samo muslimani stradali, nego zato što je trebao *znanstveni korektiv* za tradicionalni jednostrani pogled na historiju Turaka i muslimana ovih regija. Ovo je pripovijest o masivnom mortalitetu i jednoj od velikih historijskih migracija“.³

U tom regionalnom kontekstu nameće se pitanje o bošnjačkom stradanju. Zašto strada bošnjački narod već dva stoljeća od svojih prvih susjeda? Kratak i jasan odgovor na pitanje o bošnjačkom stradanju glasi – zato što postoji **velikosrpski ekspanzionistički projekt** koji se provodi najmonstruoznijim militarističkim sredstvima (velikosrpski militarizam), podržan nacionalističkom politikom i pravoslavnim fundamentalizmom, koji se međusobno pothranjuju.⁴ Ovaj odgovor bi trebao biti jasan bez daljnjih obrazloženja. U njemu je dijelom i odgovor na pitanje kako je na kraju dvadesetog stoljeća bio moguć napad na međunarodno priznatu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Velikosrpsku agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. godine treba posmatrati kao **nastavak** velikosrpskog projekta iz 19. stoljeća. Svaki novi genocidni nasrtaj na Bošnjake smanjuje njihov životni prostor i granice u kojima su živjeli.⁵ Zločinci ubijaju Bošnjake bez stida

² Justin McCarthy, Ibid., p. xv (*Many of the horrors and sufferings catalogued here took place in wars in which all sides suffered. The losses of Muslims were often accompanied by those of Christians.*)

³ Justin McCarthy, Ibid., p. xv.

⁴ Enver Redžić, *Sto godina muslimanske politike. U tezama i konverzama istorijske nauke*, ANUBiH, Institut za istoriju, Sarajevo, 2000, str. 134. (*U samom nastanku velikosrpska nacionalna ideologija imala je dva pravca i oblika – nacionalno-politički i nacionalno-kulturni. Inspirator i tvorac prvog bio je ministar u vladi Srbije Ilija Garašanin, a autor i nosilac drugog utemeljitelj srpske nacionalne kulture Vuk Stefanović Karadžić...*)

⁵ U 17. stoljeću, za vrijeme Kandijskog rata, Mlečani su zauzeli Hercegovinu i Bokotorski zaljev (1687). Muslimanske porodice su tada iselile u Bar, Hercegovinu i Nikšić. Tad je jugoistočna linija Bosanskog pašaluka pomaknuta

i osjećaja odgovornosti, tako da danas nema Bošnjaka na prostorima gdje su živjeli stoljećima.⁶ Famosni *Pokret za autonomiju Bosne* bio je, između ostalog, potaknut davanjem šest bosanskih nahija s desne strane Drine vazalnoj kneževini Srbiji.⁷ Iz tih nahija su po naređenju Miloša Obrenovića protjerani i opljačkani svi muslimani. Do kraja devetnaestog stoljeća velikosrpski državni ekspanzionizam, to jest kneževina Srbija, dolazi do Drine, gledajući krvožedno na drugu stranu. Granica između Bosne i Srbije se uspostavlja na Drini. To traje sve do devedesetih godina 20. stoljeća, kad se provodi otvorena velikosrpska agresija na Bosnu i Hercegovinu. Velikosrpska politika ne prihvata međunarodno priznatu državu BiH i na svaki način pokušava narušiti njen suverenitet i teritorijalni integritet. Danas je Bosna i Hercegovina odsudna odbrana bošnjačkog naroda, budući da bez Bosne i Hercegovine Bošnjaci nestaju s povijesne scene kao narod.

Mali balkanski vladari i njihove patuljaste kneževine oponašaju velike imperijalne sile u 19. stoljeću, pa to nastavljaju i njihovi nasljednici u 20. stoljeću, pokušavajući ostvariti što veće teritorijalno proširenje na račun nekadašnjih otomanskih posjeda na Balkanu kakvi su BiH, Makedonija, Crna Gora, Kosovo, Srbija, Grčka, Albanija, Bugarska itd.⁸ Nakon dva stoljeća djelovanja

na Trebinje, Korjenice, Nikšić i dalje u Sandžak. Već 1877. godine Crna Gora zauzima Nikšić i veliki dio Hercegovine. A famozne 1878. njoj su pripojeni Bar i Podgorica. Poslije Berlinskog kongresa 1878. odvojen je Novopazarški sandžak od Bosne s kojom je stoljećima bio u jedinstvenom upravnom i kulturnom sklopu. Jedno vrijeme Bosanski pašaluk se prostirao od Kupe i Une na zapadu do Ibra i Kosova polja na istoku. A za vrijeme balkanskih ratova Srbija i Crna Gora zaposjedaju Sandžak i u njemu provode monstruozne zločine genocida nad Bošnjacima. Poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma Bošnjaci su potisnuti iz istočnih dijelova BiH, od Trebinja do Bijeljine, iz Bosanske krajine i Posavine, tako da su danas svedeni na neke mizerne procenete od prostora koji su naseljavali i kojim su upravljali na početku 20. stoljeća.

⁶ O stravičnim zločinima nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu vrijednu knjigu napisali su Vladimir Dedijer i Antun Miletić *Genocid nad Muslimanima 1941-1945. Zbornik dokumenata i svjedočenja*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.

⁷ Ahmed S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1996, str. 184-195.

⁸ Ne postoji doista nikakvo ovosvjetovno, razložno pravo ili razlog koji bi osiguravao to pravo da Srbi zagospodare svim prostorima na zapadnom Balkanu na kojima je bila Otomanska imperija do 1878. odnosno 1912. godine.

pokazuje se da je velikosrpski projekt barbarski i zločinački poduhvat velikosrpske elite koji je danas dezavuiran kao ahistorijski i necivilizacijski nacionalni projekt. Radi se, naime, o tome da se srpski planeri više ne mogu „namirivati“ na račun Bosne, Makedonije, Albanije, ili Hrvatske. Na kraju velike nesretne projekcije M. Ekmečić pokazuje svu stravu ogoljelog velikosrpskog barbarstva i divljaštva.⁹ Velikosrpski projekt je kao monstrum neke stravične prošlosti djelatan na početku 21. stoljeća, bez obzira što ga danas pokušavaju prikazati kao nešto bezazleno i nepostojeće. Avetinjski ahistorijski glasovi M. Ekmečića i mizerna papagajština N. Kecmanovića samo potvrđuju da se napokon taj projekt bez ustručavanja i prikrivanja prezentira i da je njegova *važnost* za velikosrpsku kliku iznad svih ljudskih i međunarodnih regula i obaveza.¹⁰ Ekmečić u svojim historijskim konstruktima ne priznaje Bošnjake, Bosnu i Hercegovinu, bosanski jezik; on ne priznaje ništa što ide ispod zahtjeva velikosrpskog projekta koji kazuje da je cijela BiH ekskluzivna „srpska“ zemlja, mada se u ovom historijskom

Sve što se ponudi kao valjan ili dovoljan razlog može biti samo mitologija i velikodržavna opčinjenost balkanskih vazalskih kneževina koje su počele djelovati „samostalno“ poslije Berlinskog kongresa gdje su raspačavane teritorije evropske Turske i rješavano Istočno pitanje. Srpsko-crnogorska vojska je 1912. i 1913. godine zauzela Sandžak i Kosovo, prostore na kojima su većinsko stanovništvo bili muslimani – Bošnjaci i Albanci. Na tim prostorima je pravila stravične zločine, tražeći izgovor u „civiliziranju“ divljaka, pa je za vrijeme povlačenja na Krf preko Prokletija 1915. godine dobijala od Albanaca osvetničke intervencije. Srbijanska vojska je 1912. godine okupirala Kosovo i napustila ga tek 1999. godine. Kosovo je za srpski narod centralna tačka nacionalne mitologije, a to naravno ne mora imati nikakve veze sa stvarnom historijom.

⁹ Sarajevski magazin **DANI** (broj 532, 24. 8. 20007, str. 22-31) objavio je najznačajnije dijelove izlaganja M. Ekmečića u Banjoj Luci 26/27. juna 2007., u kojem se može prepoznati suština velikosrpskog bezobrazluka, nemorala i nove opasnosti po BiH.

¹⁰ Neostvoreni pripovjedač političkih mitova N. Kecmanović monotono ponavlja uradak njegove zagrebačke prethodnice, konsocijalne profesorice Kasapovićeke, o negaciji Bosne i Hercegovine. Zanimljivo je da oboje padaju ispod znanstvene razine praveći knjižuljke o nemogućnosti postojanja BiH. Kasapovićeve već u naslovu presuđuje zemljici Bosni (*BiH podijeljeno društvo i nestabilna država*, 2005), a Kecmanović onako klasično beogradski, tradicionalno velikosrpski upućuje domaću i svjetsku javnost da je BiH nemoguća država (*Nemoguća država* je naslov njegove knjige koja je dijeljena u 20.000 primjeraka uz novine Glas Srpske 2007. godine).

trenutku treba zadovoljiti s „ostatkom ostataka“ ili RS. Vrhunac nemorala ovog nesretnog historičara izbija iz sljedeće njegove konstatacije: *Istorijske osnove na kojima je stvorena RS kao ostatak ostataka srpske etničke teritorije zapadno od reke Drine predstavljaju istorijsku konstantu njenog budućeg postojanja. Pravo na egzistenciju dobiva iz ove legitimne podloge, bez obzira na to koliko je, sa moralne tačke gledišta, ona plod povrede svih međunarodnopravnih normi zapadnih država koje su o ovome odlučivale.*¹¹ Opasna je konstrukcija srpske etničke teritorije zapadno od reke Drine i pokušaj ublažavanja stravičnih zločina u ime velikosrpstva iskazom da je RS *plod povrede svih međunarodnopravnih normi zapadnih država koje su o ovome odlučivale*. Ovim Ekmečić dijelom skida odgovornost sa srpskih zločinaca i proziva zapadne države kao odgovorne za opću južnoslavensku nesreću. On je „zaboravio“ da je RS nastala genocidom nad nesrpskim narodima BiH, te je kao historičar trebao imati na umu presudu Međunarodnog suda pravde u Haagu. Ekmečić pokazuje bolesni velikosrpski koncept koji nikada nije priznavao da postoji neko drugi na prostorima BiH, Kosova i dijelova Hrvatske izuzev srpskog naroda. Ekmečićevo nesretno oko nikada nije uspjelo vidjeti još neki *narod* s kojim su Srbi živjeli – on je ostao samo dosljedan velikosrpski historičar. A velikosrpski odnos prema svijetu, mora se priznati, spada u sferu patološkog slučaja. Već danas možemo konstatirati da je *velikosrpski projekt došao do svoga kraja*, bez obzira na to što Ekmečić priziva „majčicu“ Rusiju i nova ratna stradanja, jer niko više u regionu ne dopušta srpskim nacionalistima da se namire teritorijama nezavisnih država (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija, Bugarska). Slaganje tog regionalnog mozaika je u toku – njegova osnova treba biti pravičnost koja je uvjet budućeg mira i reda u ovome dijelu Evrope.

Koje su glavne karakteristike velikosrpskog ekspanzionizma? Velikosrpski ekspanzionizam je zasnovan na *nerealnim planovima*. Provođen je *zločinima* nad Bošnjacima, Albancima, Hrvatima, Makedoncima, Bugarima, Turcima i drugim narodima koji su se nalazili na putu velikosrpskom projektu. Velikosrpski projekt unio

¹¹ DANI, Ibid., str. 27.

je među južnoslavenske narode *mržnju*, *ratove* i *nepoštovanje*. On je kao takav postao *centralni sadržaj* srpske politike na Balkanu i osnova odnosa prema drugim narodima u regionu u zadnjih stotinu pedeset godina. Teritorijalna ekspanzija nije mogla biti opravdana nikakvim razumnim razlozima, jer Srbija nikada nije imala vlast nad Bosnom, Hrvatskom, ili Bugarskom. Zato je taj velikosrpski ekspanzionizam patološke naravi u kojem prepoznajemo opsesiju uništenjem Bosne i pohlepni pokušaj da se raspačavanje Otomanskog carstva iskoristi u cilju povećanja teritorija koje će biti u sastavu obnovljenog „Dušanovog carstva“ odnosno „velike Srbije“.¹² Iz toga potječu sva ona zlodjela nad nesrpskim stanovništvom. Uvijek su, naime, *pisci* (ili projektanti) srpskih velikodržavnih planova i projekata znali da se nijedan od njih ne može izvršiti bez *zlodjela*, dakle genocida, ili nad Bošnjacima ili nad Albancima ili nad Hrvatima. Oni su čak sve to preporučivali, naprimjer Jovan Cvijić, Vasa Čubrilović, Ivo Andrić, Stevan Moljević, ili pak Memorandum SANU 1986. o budućnosti Srbije i srpskog naroda.

Velikosrpski duh ne dopušta srpskom narodu da druge oko sebe vidi kao *druge* ljude i kao *samosvojne* ljude. To su naočale velikosrpstva od 19. stoljeća. Sve je posebno prenaplašeno od onoga Karadžićevog „pretvaranja“ sviju u Srbe, a da ih niko o tome nije pitao (*Srbi svi i svuda*).¹³ Pokretačka osnova veliko-

¹² Srbija je započela četvrtu deceniju 19. stoljeća kao mala balkanska kneževina s približno 25.000 km², a u 20. stoljeću, tačnije poslije Bukureštanske mirovne konferencije 1913., ona je prigrabila pod svoju upravu već 87.000 km² (Misha Glenny, *The Balkans...*). Srbija je do 1833. imala površinu od 24.000 km², od 1878. to se povećalo na 48.500 km², a od 1912. na 87.500 km². Crna Gora je do 1878. zauzimala površinu od 4.900 km², od 1878. ima 9.000 km², a od 1912. već je uvećala svoju površinu na 17.000 km². Sve to uglavnom na račun BiH i Sandžaka. Velika Srbija trebala je biti oko 250.000 km² (Stevan Dedijer, *Velika Srbija i mali glupi akademici. Otvoreno pismo predsjedniku Vlade Srbije g. Z. Đinđiću*, Republika, br. 299, 2002).

¹³ Treba naglasiti da izjednačavanje štokavskog narječja sa srpskim jezikom nije izum Vuka Karadžića, koji je to samo papagajski ponavljao. Prava zasluga za to izjednačavanje pripada ranoj njemačkoj slavistici koja je razradila izvjesne etno-lingvističke koncepcije, a posebno njenom predstavniku Augustu von Schläzeru (1735-1809). Tako su Srbi trebali biti svi oni koji govore štokavskim narječjem bez obzira na to šta su oni bili etnički u stvarnosti. Vuk je, nakon

srpskog nacionalizma je *mržnja* prema svemu nesrpskom i ignorancija drugih kao ravnopravnih ili boljih u mnogim poslovima. U tome se često ističu kao vođe sveštenici pravoslavne crkve koji svojim „primjerom“ pokazuju kako se odnosi prema drugima.¹⁴ Uz tu neprirodnu mržnju prema drugima slijedi *opsesija* zauzimanjem (otimanjem) okolnih teritorija od drugih naroda, naravno bez ikakvog osnova. Opsesija je vođena trenutnom historijskom situacijom i militarističkim mogućnostima velikosrpskih predvodnika koji koriste velike svjetsko-povijesne lomove da bi ostvarili svoje teritorijalne ekspanzije na okolne zemlje.¹⁵ Drugi narodi, kao što su Bošnjaci, Albanci, Bugari, bili su sotonizirani i dehumanizirani kao neprijatelji na kojima se može provoditi srpska osveta za poraz na Kosovu iz 1389. godine.¹⁶ Dakle, tu je na djelu *dehumanizacija* drugih (Albanaca, Turaka, Bugara, Hrvata, Bošnjaka) kada se velikosrpski ekspanzionistički duh suoči s kompaktnim narodom, brojčano nadmoćnom lokalnom većinom, kao što su Albanci na Kosovu koji svoja imanja i rodna mjesta nisu napuštali

uspješne „jezikoslovne“ borbe sa staroslavenskom crkvom, postavio drugi princip srpske nacionalne svijesti. Smatra se, zapravo, da je prvi princip *pravoslavlje*, kojem pripadaju Srbi, a drugi princip *izjednačavanje štokavštine sa srpskim jezikom* – štokavski prostor je prostor srpskog jezika, to jest *srpskog* naroda. Ta dva principa su djelatna sve do početka 21. stoljeća. Na ovaj drugi princip se nakačio Garašanin sa *Načertanijem* 1844. godine, te su tako svi oni koji su govorili štokavskim narječjem u Bosni i Hrvatskoj bili Srbi koji su trebali ući u sastav ‘velike Srbije’. Otada je krenula „znanstveno“ utemeljena propaganda da su svi štokavci na južnoslavenskom prostoru Srbi. Nema Bošnjaka, Hrvata, Crnogoraca!

¹⁴ Najnoviji slučaj na početku 21. stoljeća je Kačavenda iz Bijeljine koji centar grada hoće da pretvori u posjed svoje crkve. Zato bez milosti oduzima zemlju u centru grada Bošnjacima i Srbima koji su tu imali svoje privatne kuće i imanja.

¹⁵ Takvi događaji su, naprimjer, tursko-ruski ratovi u 19. stoljeću, Berlinski kongres 1878., balkanski ratovi 1912. i 1913., Prvi svjetski rat 1914-1918., Kraljevina Jugoslavija i monarhistička diktatura, Drugi svjetski rat 1941-1945., jugoslavenski ratovi 1991-1995.

¹⁶ Srpska historiografska mitologija, razvijena kao “historija po potrebi“, stalno „zaboravlja“ da su Osmanlije na Kosovu porazili još neke vojske (drugih naroda slovenskih i albanskog), a ne samo srpsku vojsku s despotom Lazarom. Na Kosovu, dakle, nisu bili sami pravoslavni Slaveni koji su danas poznati pod imenom Srbi. Ta činjenica potpuno podriava velikosrpski kosovski mit kao centralnu tačku srpske nacionalne mitologije.

tako lahko i bez velikog otpora kako su, naprimjer, morali postupati muslimanski gradski slojevi u užoj Srbiji za vrijeme nekoliko selidbenih valova u 19. stoljeću kada su najureni kao sirotinja sa svojih imanja i kuća u gradskim naseljima.

Dakle, prvi jasan *program* velikosrpskog ekspanzionizma, koji s vremena na vrijeme postaje fašističko istrebljivanje drugih i drugačijih kroz otvoren genocid, prepoznajemo u *Načertaniju*.¹⁷ Ovaj spis, koji je srpski nacionalni program od 1844. godine, sasvim je u duhu 19. stoljeća – vremena kolonijalnih osvajanja svijeta podijeljenog između nekoliko velikih sila. Tim procesima *pridružuje* se i mala balkanska kneževina Srbija. Ona pretendira uglavnom na imanja i živote muslimana od Makedonije, Kosova, Sandžaka do Bosne i Hercegovine. Kneževina Srbija u 19. stoljeću koristi tursko-ruske ratove za svoje teritorijalne ekspanzije na okolne zemlje i poput lešinara dolazi do velikog teritorijalnog proširenja. Uz militarističku političku ideologiju razvija se velikosrpski mesijanizam,¹⁸ pansrbizam i superiornost nad svim drugim narodima Balkana. Nakon Berlinskog kongresa Srbija i Crna Gora su proširene na teritorije koje su stoljećima bile pod Otomanskom upravom. Na tim teritorijama se uništavaju muslimani po zacrtanom planu. Upravo takva genocidna osnova uništavanja muslimana i prisvajanja okolnih zemalja bila je jasno prezentirana u spomenutom *Načertaniju* (1844), političkom i militarističkom *programu* za stvaranje ‘velike Srbije’, koji doista jeste monstrozni pokazatelj

¹⁷ Po narudžbi ministra policije kneževine Srbije Ilije Garašanina napravljen je dokument koji je dao na uvid knezu Aleksandru Karađorđeviću. Ovaj dokument, poznat pod imenom *Načertanije*, ne bi bio ništa posebno da u njemu nije predlagano stvaranje velike srpske države koja je predstavljala obnovljeno „Dušanovo carstvo“ iz srednjovjekovnog razdoblja. Dokument su uradili poljski knez Adam Čartorski (propali emigrant u Parizu) i Franjo Zah koji je sastavio plan vanjske politike tadašnje kneževine. Osnovna ideja *Načertanija* je megalomanska ekspanzija srpske države na prostore Bosne i Hercegovine, dijelove Hrvatske, Kosova, Sandžaka, Crne Gore, Makedonije, sjeverne Albanije... Ovakve planove kasnije podastiru Vasa Čubrilović (referat *Iseljavanje Arnauta*, 1937. godine, kojim se predlaže monstrozno zločinačko rješavanje pitanja Albanaca u Kraljevini Jugoslaviji), i Ivo Andrić (*Elaborat* za raseljavanje Albanaca, 1939).

¹⁸ O *srpskom mesijanizmu* pronicljivo piše E. Zgodić u knjizi *Ideologija nacionalnog mesijanstva* (VKBI, Sarajevo, 1999, str. 201-220).

velikosrpskog nepriznavanja drugih naroda na Balkanu i nipo-
daštavanje svega nesrpskog. U tom programskom spisu je vidljiva
velikosrpska opsesija za osvajanjem Bosne i Hercegovine, Kosova
i Makedonije, dijelova Hrvatske, Bugarske, izlaska u luku Solun
itd., kao da na tim prostorima ne žive drugi ljudi koji imaju svoje
tradicije i vjerovanja. Tako su, naprimjer, Kuršumlija na rijeci
Toplici i grad Vranje došli u ruke srpske vlasti 1878. godine, a tada
je na desetke hiljada Albanaca prisiljeno da napusti te krajeve i
prebjegne na Kosovo i u Albaniju. Nakon balkanskih ratova (1912.
i 1913.) Srbija i Crna Gora su okupirale Kosovo i Sandžak.¹⁹ Ovaj
program državne politike Srbije o priključenju Bosne, koji je u
19. stoljeću trasirao Garašanin, „postao je srpski općenacionalni
program, jer su iza njega stajali, zajedno sa Srbijom, ne samo
ustanici iz 1875-1878. godine već i svi docniji srpski nacionalni
pokreti u Bosni“.²⁰

Unutar Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS),
koja je nastala 1918. godine,²¹ Bosna i Hercegovina nije bila ni
primijećena, kao ni Bošnjaci. Ona je 1929. i 1939. „džentlmenski“
podijeljena između Srba i Hrvata. Tako je dočekala Drugi svjetski
rat i novo stradanje bošnjačkog naroda koji je bez milosti ubijan
samo zato što se nalazio na zacrtanoj teritoriji srpskog ili hrvatskog
velikodržavlja. Na zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943. godine, u
ratnim uvjetima, ponovo je oživljena državnost BiH i priznata
njezina posebnost kao federalne jedinice buduće Jugoslavije. U
titovskoj Jugoslaviji (od 1945), međutim, nastavljen je proces
nacionaliziranja muslimana – u smislu srpskog i hrvatskog nacio-
nalnog identiteta. Tek 1974. godine došlo je jedno dvosmisleno

¹⁹ Harun Crnovršanin / Nuro Sadiković, *Sandžak – porobljena zemlja. Bosna, Sandžak i Kosovo kroz historiju*, Das Sandžak's Wort, Frankfurt am Main, 2007.

²⁰ Enver Redžić, *Historijski pogledi na vjerske i nacionalne odnose u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 2005, str. 116.

²¹ Ova Kraljevina SHS nije uopće priznata na Pariškoj mirovnoj konferenciji poslije Prvog svjetskog rata da se ne bi „uvrijedila“ Italija, koja je zatim počela ostvarivati svoj imperijalno-ekspanzionistički plan za Istru i Rijeku. No, jugoslavenska delegacija je izigravala složnost i jedinstvenost. Nekoliko godina poslije, tačnije 1923. godine, N. Pašić će otići u Rim da potpiše predaju Rijeke Italiji. To će jako uvrijediti Hrvate u Jugoslaviji.

rješenje – oni su „proglašeni“ nacijom čije je ime Muslimani (veliko M), a to je jedna povijesna neistina i podvala.²² No, bez obzira na to neprikladno ime za jedan narod, postojala je ona najekstremnija opcija. Ako proces nacionaliziranja muslimana ne uspije, „stoji samo jedan odgovor, kratak, jasan, neumoljiv. Guslar ga je prorekao i opevao, a peva ga još i danas. Ponavljati ga ovde nećemo jer ga znamo svi.“²³ To što guslar preporučuje jeste **genocid**.

2. Kontekst stradanja Bošnjaka

Neuralgična tačka današnje Evrope ponovo je Balkan i odnosi među balkanskim narodima. Velike sile – ili, da se poslužimo eufemiziranom sintagmom, „međunarodna zajednica“ – krojile su granice prema svojim interesima i dijelile Balkan na svoje interesne zone. Izgleda da je sudbina malih balkanskih država da prizivaju velike sile kao svoje zaštitnike. Vraćamo li se u 19. stoljeće na Balkanu? Tada su se sudarale Rusija i Turska, a balkanski kršćanski narodi pravili su svoje nacionalne državice po Balkanu. Proces nastajanja balkanskih državica, potpomognut nacionalizmom i pravoslavnim religijskim fundamentalizmom, značio je za muslimane Balkana velika stradanja i nestanak s ogromnih teritorija koje su stoljećima naseljavali. Prizivanje Rusije na Balkan, kao u 19. stoljeću, od strane velikosrpskih političara i sljedbenika projekta I. Garašanina i V. S. Karadžića, ne završava uspješno i

²² Enver Redžić, *Sto godina muslimanske politike*, Sarajevo, 2000, str. 86 (*Upornim odbijanjem da prihvate srpsku, odnosno hrvatsku nacionalnu konverziju, bosanski Muslimani su istrajavali na svom izvornom nacionalnom identitetu pod imenom Bošnjaka. Smatrao sam da je proglašavanje „muslimanske nacije“ od strane rukovodstva SK BiH neprihvatljivo iz više razloga. Prvo, izjednačavanjem vjerske zajednice sa nacijom samo se privremeno odlaže politička praksa nacionalnog opredjeljivanja bosanskih Muslimana, jer se pravopisom („M“) ne stvaraju nacije, i, drugo, u etničkom i nacionalnom pogledu nije bilo i nema muslimanskog naroda, nacije, iako su postojali i postoje brojni muslimanski narodi koji pripadaju raznim etničkim i nacionalnim zajednicama, nacijama.*)

²³ Čedomil Mitrinović, *Naši muslimani: Studija za orijentaciju pitanja bosansko-hercegovačkih muslimana*, Beograd 1926, str. 172 (Cit. prema I. Banac, *Nacionalnost u Jugoslaviji...*).

sretno ni po srpske interese. Treba se podsjetiti jedne srpske vojne avanture iz 1866. godine kada je glavnina srpske vojske (oko 68.000 ljudi, „seljaka-ratnika“, *the peasant warrior*, kaže M. Glenny), kojom je zapovijedao ruski general Mihail Grigorjevič Černjajev, razbijena u napadu na Niš koji je branila otomanska vojska. Tada su odjednom svi putevi ka Beogradu bili otvoreni za otomansku vojsku. „Ruska vlada spriječila je slom srpske države upozorivši Portu da će ako ne pristane na primirje i Rusija ući u rat. Napokon je potpisano primirje 17. 2. 1877...“ Poraz Srbije bio je strašan – izgubila je 5.000 ljudi, 9.500 ljudi bilo je ranjeno i osakaćeno. Ne samo što je razbijen mit o ratničkom umijeću i junaštvu srpskih vojnika nego su uslijedile i političke posljedice. „Rusi su s prezirom odbacili Srbe kao nesposobne. A Srbija je ostala bez prijatelja i bez saveznika. A što je još gore, Rusi su preusmjerili svoju naklonost ka Bugarima i priznali pravo Austro-Ugarskoj da okupira Bosnu i Hercegovinu.“²⁴

Oko 1800. godine postojala je ogromna muslimanska zemlja u Anadoliji, na Balkanu i u južnoj (današnjoj) Rusiji. To nije bila samo zemlja u kojoj su muslimani vladali, nego zemlja u kojoj su muslimani bili većina ili prilično brojna manjina. Ta ogromna, prostrana zemlja (*a vast Muslim Land*, kako kaže J. McCarthy), uključivala je Krim²⁵ i njegovo zaleđe, veći dio Kavkaza, južni dio Rumunije, istočnu i zapadnu Anadoliju, jugoistočnu Evropu od Albanije i Bosne do Crnog mora – sve unutar Otomanskog carstva. No, 1923. godine samo su Anadolija, istočna Trakija i dijelovi jugoistočnog Kavkaza ostali muslimanska zemlja. Bosna i Hercegovina je bila u sastavu Kraljevine SHS (Jugoslavije). Balkanski muslimani su u velikoj mjeri nestali, ubijeni, ili primorani da migriraju. Ostaci žive u džepovima (izoliranim, nebitnim, nemoćnim) naselja u Grčkoj, Bugarskoj i (bivšoj) Jugoslaviji. Ista sudbina zadesila je muslimane Krima, sjeveroistočnog Kavkaza, ruske Armenije – oni su jednostavno nestali (*they were simply*

²⁴ Misha Glenny, *The Balkans 1804-1999. Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London, 2000, p. 132.

²⁵ U periodu od 1854. do 1876. godine 1,4 miliona Tatara napustilo je Krim – bili su protjerani od ruskih okupatora. (Barbara Jelavich, *History of the Balkan*, Cambridge, p. 286)

gone). Milioni muslimana, većina njih Turci, ubijeni su, više miliona je pobjeglo u ono što se danas zove Turska. Između 1821. i 1922. godine više od pet miliona muslimana bilo je otjerano (prognano) iz njihove zemlje. Pet i po miliona muslimana je umrlo, neki od njih su ubijeni u ratu, drugi ginu kao izbjeglice od gladovanja i bolesti po drumovima Balkana.

Veći dio povijesti Balkana,²⁶ Anadolije i Kavkaza ne može se pravilno razumjeti bez razmatranja muslimanskih izbjeglica i mrtvih. To je posebno istinita povijest nacionalizma i imperijalizma. Savremena mapa Balkana i južnog Kavkaza pokazuje zemlje s prilično homogenom populacijom, zemlje koje su bile kreirane u ratovima i revolucijama koje su ih odvojile od Otomanskog carstva. Njihovo religijsko i etničko jedinstvo bilo je postignuto *ekspulzijom* (istjerivanjem, isključivanjem) njihove muslimanske populacije. Drugim riječima, nove države bile su utemeljene na stradanju njihovih pokojnih (odstranjenih, bivših, odbačenih, minulih) stanovnika. Slično tome, ruski imperijalizam, još počesto portretiran kao „civilizirajući“ marš evropske kulture, donio je sa sobom smrt milionima Čerkeza, Abhazijanaca, Čečena, Tatara, Laza i Turaka.²⁷ Čini se da je povijest Balkana, ustvari, povijest stradanja i progona, „seoba, ne samo naroda nego i zemalja“.²⁸

Muslimanski gubitak je važan dio historije Turaka, jer su to bili oni koji su najstravičnije osjetili posljedice nacionalizma i imperijalizma. Nova turska republika bila je nacija imigranata čiji su građani došli iz Bugarske, Grčke, Jugoslavije, Armenije, Gruzije, Rusije, Ukrajine i odsvakle drugdje. McCharty ukazuje na važnost razmatranja muslimanskih gubitaka, ali oni se nisu mogli naći u

²⁶ Preporučujem čitaocu kvalitetnu enciklopedijsku natuknicu *Balkans* koju je napisao Nenad Filipović. (Vidjeti u *Europe 1450 to 1789. Encyclopedia of the early modern world*, Johnatan Dewald (Editor in Chief), Volume 1, Absolutism to Coligny, Charles Scribner's Sons, Thomson, Gale, New York..., 2005, p. 191-201.)

²⁷ Justin McCarthy, *Ibid.*, p. 1-2. (Similarly, Russian imperialism, still too often portrayed as the „civilizing“ march of European culture, brought with it the deaths of millions of Circassians, Abhazians, Laz and Turks. Nationalism and imperialism appear in a much worse light when their victims take the stage.)

²⁸ Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Durieux, Zagreb, 1995, str. 22.

udžbenicima i historijama koji opisuju samo masakre nad Bugarima, Armenima i Grcima, a ne spominju korespondentne masakre nad Turcima.²⁹ – Zanimljivo je kako ova postavka doziva *stavove* Marije Todorove i Mishe Glenyja i šta znači kao dopuna za njihove mnogo hvaljene radove? Povijest Balkana nezamisliva je bez muslimana! Glavni dio historije Balkana, Kavkaza i Anadolije jeste stradanje muslimana.³⁰ Nekolicina koja je pokušala promijeniti tradicionalno gledište bila je ismijavana kao „revizionisti“, kao da je revizija bila jedan akademski grijeh i kontekstualna historijska preciznost irelevantna. Revizija jednostrane historije je potrebna. Ta historija priča o Turcima kao žrtvama. Stoga je potrebno precizno pričati o bošnjačkim (i svim drugim) gubicima u zadnjih sto pedeset godina da bi se očuvala vjerodostojna slika onoga što je bilo i da bi se razumjelo ono što se desilo u BiH 1992-1995. godine kao *nastavak* jednog starog procesa iskorjenjivanja muslimana s Balkana gdje su se zatekli i Bošnjaci. Ta slika govori o zločincima i žrtvama, o cinizmu međunarodne zajednice („velikih sila“), o nesreći i nepravdi, o dobroti i nadi...

3. Etnička teritorijalizacija

„U tradiciji je balkanskih vlastodržačkih krugova da primjenjuju genocidne mere u cilju stvaranja čistih etničkih teritorija. To su, na primer, učinili vladajući krugovi kneževine Bugarske kada ih je oslobodila ruska vojska u doba cara Aleksandra II. Nova bugarska armija je napravila kordon i isterala u Tursku ogroman

²⁹ J. McCarthy, *Ibid.*, p. 2. (*The exile and mortality of the Muslims is not known. This goes against modern practice in other areas of history. It has rightly become unthinkable today to write of American expansion without consideration of the brutality shown to Native Americans. The carnage of the Thirty Years' War must be a part of any history of religious change in Europe. Historians cannot write of imperialism without mention of slaughter of Africans in the Congo or of Chinese in the Opium Wars. Yet, in the West, the history of the suffering of the Balkan, Caucasian, and Anatolian Muslims has never been written or understood. The history of Balkan, the Caucasus and Anatolia has been written without mention of one of its main protagonists, the Muslim population.*)

³⁰ Justin McCarthy, *Ibid.* p. 2-3. (*A major part of that context is the suffering of Muslims, which took place in the same regions and at the same time as the suffering of Christians, and often transcended them.*)

broj nebugarskog naroda, pre svega Turaka i muslimana. To Bugarska historiografija prećutkuje.“ Ovo je jedna odvažna ocjena Vladimira Dedijera.³¹ U njoj imamo dio odgovora na pitanje o tome kako nastaju „čiste etničke teritorije“. Dakle, kako to nastaju „čiste etničke teritorije“? Tako što se *Drugi, Drugačiji i Različiti* unište ili protjeraju. To je sva barbarska „mudrost“ čistih etničkih prostora na Balkanu ili bilo gdje drugo na svijetu.

Teritorijalizacija etnije/naroda u Bosni i Hercegovini je nasilan proces koji je otvoreno provođen od 1992. vojnim sredstvima i zlodjelima nad civilima druge etničke grupe, a od 1995. godine je nastavljen „mirnodopskim sredstvima“, to jest političko-ideološkim, administrativnim i terorističkim sredstvima koja se ogledaju u onemogućavanju povratka, u obespravljanju povratnika, u zastrašivanju i ubistvima povratnika, nastavljanjem isključivosti i etničke homogenizacije, opstrukcijom implementacije Aneksa VII na kojem je propao Dejtonski mirovni sporazum, ili, drugim riječima, sporazum koji nije ni proveden u svim elementima i za koji se odmah znalo da nikada neće ni biti proveden u cjelini... Ovaj proces etničke teritorijalizacije, sasvim ekvivalentan ratnim zauzimanjima teritorija u BiH i samo nastavak starih procesa etničkog istrebljivanja, vodi nerazumnim, neprirodnim i nelogičnim etničkim fragmentacijama (usitnjavanjima i atomizacijama) bosanskohercegovačkog prostora, što je već odavno poznato pod imenom *balkanizacija*. Povijesno i politički ovaj proces treba posmatrati kao dio jednog šireg događanja i starijeg procesa stvaranja nacionalnih država na ruševinama Otomanskog carstva, te nastavljanja tog procesa poslije nestanka Austro-Ugarske monarhije i Jugoslavije. Velikosrpski izvođači projekta opet rade isto 1992. – ubijaju sve one koji su se našli na zacrtanim teritorijama „velike“ srpske države. Čini se da je 1991. i 1992. godine na južnoslavenskim prostorima definitivno izvršen stravični prijelaz iz kulture i duha „multilateralnog carstva“ (pluralističkog svijeta) na nacionalne

³¹ V. Dedijer/A. Miletić, *Ibid.*, str. XIX (Slično je uradila vojska Kneževine Srbije za vrijeme Berlinskog kongresa 1878. kada je protjerala veliki broj muslimana iz južnih dijelova, posebno Albanaca iz rejona Toplice. Ovo je srpska historiografija planski prešućivala. Dedijer kaže da je prvi put za ovo čuo od Vase Čubrilovića.)

države, jer je i Jugoslavija u određenom smislu bila multilateralno, pluralno „carstvo“ nalik na otomansko i austrougarsko bogatstvo naroda, religija, običaja, jezika i tradicija pod jednom državnom kapom.³²

I – onda je uslijedila glasna glorifikacija *konsocijacije* kao „jedinog mogućeg oblika“ postimperijalne zajednice dvaju ili više naroda na nekom prostoru. Na njoj je zasnovano nakaradno dejtonsko frankenštajniziranje BiH kao nefunkcionalni produžetak predmodernog političkog sistema. Konsocijacija je početkom 21. stoljeća u BiH uglavnom proturana kao teritorijalno razgraničavanje narodâ u kompaktne i homogene etničke teritorije, koje su bile rezultat ratnih sukoba. Ona je odgovarala nacionalistima, kolektivnim planerima, etničkim stadima, a nikako pojedincima, građanima i slobodnim ljudima. Dopunjena je u sinhroniziranom djelovanju s konceptom *federalizacije* koji se opet svodi na isto – podjela teritorija BiH prema ratnim „dostignućima“ i etničkom principu. Konsocijacija je nošena prevaziđenom idejom da je nacionalna država smisao ljudske povijesti. Fašizam i konsocijacija (u jednoj verziji federalizacija) u BiH idu skupa. Zahtjev i tendencija za odvojenim bivstovanjem na jednoj povijesnoj, ekonomskoj, kulturnoj i, što je najznačajnije, *državnoj* teritoriji, uz otvoreno nepriznavanje svega drugog i drugačijeg, direktno vodi u fašističku sablast – jedan vođa, jedan narod, jedan jezik, jedna religija, jedna istina. U domaćoj interpretaciji, konsocijacija (konsocijativna demokratija) sasvim doslovno slijedi nacionalistički nalog da se svaki pojedinac mora svrstati u neki („svoj“) kolektivitet, u neku nacionalnu grupu, i da tek tada može djelovati. Bez tog svrstavanja u safove svoje nacije on je beznačajan, nepostojeći i neautentični glas neodređenog bića. On treba da se svrsta i da prestane misliti svojom glavom – vođe će misliti i odlučivati u njegovo ime. Preferiranje modela konsocijacije može biti shvaćeno kao znak razočarenja postojećim stanjem, ali i kao znak da se ne želi ukloniti ili umanjiti stravične rezultate rata na tlu BiH – ti

³² Dovoljno je nabrojati *narode*: Slovenci, Hrvati, Bošnjaci (Muslimani), Srbi, Crnogorci, Albanci, Makedonci, Jevreji, Bugari, Mađari, Italijani itd.; njihove *religije*: katoličanstvo, pravoslavlje, islam, judaizam; njihove *jezike*: slovenski, hrvatski, bosanski, srpski, albanski, makedonski itd.

rezultati su *realnost* na koju se pozivaju nacionalisti kao mjeru svega – nego se jednostavno prikloniti sirovom barbarstvu. Naravno, ne moraju svi zastupnici konsocijacije preferirati rezultate velikosrpske agresije na BiH.

Modeli koji se predlažu već petnaestak godina polaze od „zauzete“ teritorije na kojoj se koncentrira određena etnička grupa ili narod koji treba striktno da se odvoji od drugih etničkih grupa. Ta „zauzeta teritorija“, s koje su protjerani nepoželjni *drugi*, postdejtonskom političkom metafizikom pokušava se nominirati kao „prava realnost“ od koje se polazi u buduće djelovanje i koja je mjera u svakom političko-ustavnom planiranju. Svi *drugi* s te teritorije su pobijeni i protjerani, sva njihova imovina i naslijeđe je devastirano, svi tragovi *drugog* na „zauzetoj teritoriji“ se detaljno brišu – da ne bi bilo traga i da ne bi podsjećali zločince na njihovo zlodjelo. „Zauzeta“ teritorija je „naša“ (vječna kategorija) i na nju se vrlo brzo postavljaju naši simboli (kao znak „pobjede“ i kao znak upozorenja drugima da tu nemaju šta tražiti) kao pokazatelji dominacije (križ na Humu iznad Mostara, pravoslavna crkva u Konjević-Polju na imanju Fate Orlović, sklonjena džamija u Bradini itd.). Borba vjerskih objekata i simbola produžava onu krvavu borbu u kojoj su ginuli ljudi. Etnizacija teritorija je potpuna transformacija prijašnjeg stanja „na terenu“, tako da se više ne može prepoznati pojedine krajeve, gradove i naselja koji su zahvaćeni „etničkom“ konstrukcijom prostora. Iz njih su nestali dojučerašnji dominantni objekti i simboli, a pojavili se novi, drugačiji i veći. Sad izgleda kao da su tu bili od početka svijeta upravo ovi koje vidimo.

4. Vox populi, vox dei

Dugo su evropske metafizike predstavljale čovjeka kao „nebesko biće“ ili nekoga ko je napravljen prema „božijem liku“.³³

³³ Sve je to Nietzsche denuncirao pred kraj 19. stoljeća i nagovijestio doba novih vrijednosti u kojem su mase izašle na pozornicu svjetske povijesti sa svojim „nacionalnim svijestima“. Sloterdijk je konstatirao da se pojavila „muzika vrabaca“ koja se čuje sa svih strana. Sve što danas čujemo to je buka krda koje tutnji merdijanima svijeta.

Tako su ljudi pridodali sebi božanska svojstva i umislili da su doista bogovi. Njihova volja je sama volja bogova. Vox populi, vox dei. S pojavom evropskog građanstva vladavina *volje naroda* je postala politički ideal. Ili, drugim riječima, volja naroda postala je moderni mit. Kakav je to *populus* čija je volja najveća vrijednost? Svuda okolo nas grlati nacionalisti vole da se pozivaju na *volju naroda* kao osnovu legitimiteta i validnosti svojih stavova – volja naroda kao *pokriće* za političke ideje koje su u osnovi šovinističke i jednogumne. Kakva je to volja naroda na koju se pozivaju nacionalisti? To je volja koju, u većini slučajeva, formira politička oligarhija dok vlada pod pojmom neke ideologije i u ime nekog naroda.³⁴ To je vladavina politički „aktivnih i zainteresiranih za vlast“ (Hannah Arendt) nad onima koji su nedovoljno uključeni, nezainteresirani i liberalni. Na ovom mjestu počinje strah liberala pred dominacijom i „tiranijom većine“ (Alexis de Tocqueville). Drugim riječima kazano, uz demokratiju uvijek ide i prijetnja „da u ime naroda mogu biti ukinute individualne slobode i prava manjina“.³⁵

Nikada svi članovi jednog naroda nisu jednoglasni oko neke ideje i stoga je sporno pozivati se na volju naroda kao opću vrijednost, ono što je istinsko i ono što je pravi interes kolektivnog tijela. Tu su već bile granice Rousseauovog političkog učenja prezentiranog u *Emilu* i *Društvenom ugovoru*. Radikalna demokratija vodi u devijacije demokratskog političkog djelovanja, pa se onda ekspanziraju političke naracije nacionalista koji se navodno zalažu za „deliberativnu“ demokratiju, dakle potenciranje diskursa i rasprave kako bi se odredio javni interes (a već su njihovi prethodnici napravili zlodjelo na polovini teritorije BiH i odredili šta može

³⁴ Teorije *elitizma* u 19. stoljeću, autori kao što su Pareto, Mosca i Michels, naglašavaju da vremenom reprezentiranje u demokratskom sistemu sve više uspostavlja jaz između onih koji vrše vlast i onih koji su birali političke predstavnike u vlast. Zato se s njihove strane razvija ideja ili uvid da je demokratija samo dobar paravan za vladavinu organiziranih oligarhija, a politička reprezentacija samo osigurava jedva nešto više od puke cirkulacije političkih vladajućih elita i zadovoljavanja formalnih uvjeta naracije o demokratiji. Stoga je J. Schumpeter odredio demokratsku vlast kao „natjecanje elita za pravo na vlast“ putem izbora.

³⁵ A. Heywood, *Politika*, Clio, Beograd, 2004, str. 149.

biti „javni interes“) i na osnovu konsenzusa upravljalo društveno djelovanje. Oni ne dozvoljavaju da se u javnosti priča o tim zlodjelima, jer će te pripovijesti poremetiti dostignuti *zaborav* kod žrtve. Odsad je potrebno pripitomiti žrtvu, umiriti je, uspavati je, ponuditi joj priču o konsocijaciji, konsenzusu, deliberaciji,³⁶ „evropskim“ modelima demokratije u Švicarskoj i Belgiji (o kojoj se vrlo malo zna), govoriti o federalizaciji otete i okupirane zemlje itd.

Volju može da reprezentira neko ko ne mora uvijek izražavati mišljenje, shvaćanje i želje svih građana. Ta volja se koristi u času kad politički lideri moraju uraditi nešto neuobičajeno, što ponekad izlazi iz okvira normalnog, ljudskog, civilizacijskog djelovanja. Današnje hipostaziranje etnokleriklane demokratije u BiH samo potvrđuje da su tobožnji demokrati izrasli iz predašnjih komunističkih režima razvijenih prema sovjetskom modelu – u društvenoj zbilji sva vlast je u rukama Partije (koja je nekada predstavljala „avangardu radničke klase“). Zato su današnji nacionalisti presvučeni dojučerašnji komunisti i politički funkcioneri koji su „brigu“ oko radničke klase (proletarijata), revolucije i socijalizma supstituirali brigom za svoju etniju, etnoteritoriju i religiju. To samo pokazuje da nikada nisu ni imali ozbiljne političke orijentacije izvan uskog etničko-vjerskog skupa pitanja i posjedovanja „čiste“ vlasti. Politika se svela na politiku etničkih oligarhija kojima asistiraju svećenici i dijelovi međunarodnih interesnih institucija. Sve više, nažalost, postaje vidljivo da je strategija međunarodne zajednice (velikih sila) u BiH – *etnička*, to jest strategija kojom se svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno ohrabruje nacionalizam i perpetuirati naciopatološko stanje beznađa. Sam visoki predstavnik je čuvar *etničke* podjele zemlje (Dejtonskog mirovnog

³⁶ Autor ovog teksta gaji pozitivan odnos prema *deliberativnoj* demokratiji, jer je ona za liberalizam (individualizam) neophodna kao potenciranje potrebe za diskursom, dijalogom i razmišljanjem da bi se odredio javni interes. Stoga je za demokratiju važno da ljudi u jednom demokratskom društvu zadrže svoje individualno mišljenje o brojnim pitanjima, a ne da mehanički prihvaćaju (ili slijede) glasove i mišljenja većine, što bi vodilo unifikaciji jednog društva. U BiH nacionalisti vole da se pozivaju na dogovor, razgovor i zajedničko odlučivanje (bez obzira na to što ne znaju da su tog časa na tragu deliberacije), ali čim se dotaknu „neupitna“ pitanja onda više nema dijaloga, razmišljanja i zajedničkog donošenja odluka.

sporazuma), a svaki od njih pripovijeda o demokratiji, evropskim principima i ljudskim pravima, tako da to uvijek liči na shizofrenu naraciju.

Tako se u mnogo godina poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma kazuje da je mirovni sporazum dobar, bar za nastavljače karadžićevštine u BiH, samo zato što u njemu piše da postoji RS, ostalo nikoga ne interesira – naprimjer povratak izbjeglica na njihove prijeratne adrese! Ali, činjenica je da su **silom** osvojene teritorije u BiH preimenovane u RS u suprotnosti s međunarodnim pravnim normama. To nikada ne smijemo smetnuti s uma. Niko nije pitao građane i narode (prije svega Bošnjake i Hrvate, kao i probosanske Srbe) da li pristaju na to da se dio njihove države Bosne i Hercegovine (međunarodno priznata Republika Bosna i Hercegovina) zove ili imenuje RS. U tom pogledu BiH ne bi smjela biti nikakav izuzetak od međunarodnih kriterija i pravičnosti. Dejtonskim sporazumom je negirana Republika BiH i njen Ustav – zato je danas nemoralno govoriti o „ustavnim reformama“ kao da se ništa nije desilo i kao da BiH prvi put počinje svoj život poslije 1995. godine. To je osnovni faktor destabilizacije i nemira s jedne ili s druge strane etnonacionalne napetosti koja odgovara globalnim transnacionalnim vlasnicima kapitala, međunarodnoj zajednici koja ponovo na Balkanu demokratizira divljake i lokalnim tajkunima koji love u mutnom. U svemu tome strada „naš narod“, taj „naš naivni narod“ koji daje povjerenje „našim ljudima“ da vladaju, taj „divni narod“ koji u dimu „nacionalnog pitanja“ postade sirota masa bez budućnosti.

Neprestano se nameće jedno uznemiravajuće pitanje, zbog kojeg ne možemo krenuti naprijed. Ono glasi ovako: *Gdje je bila volja Bošnjaka i Hrvata (kao naroda koji također imaju „svoju volju“ i pravo) kad su ih ubijali, protjerali i izbrisali s lica zemlje koje se danas imenuje RS?* Ko je pitao te ljude hoće li biti pobijeni, popaljeni ili raseljeni? Je li srpski silovatelj poštovao volju i dostojanstvo nedužnih žena? Je li tu neko isticao konsenzus? Gdje su danas Bošnjaci iz Trebinja, Gacka, Bileće, Nevesinja, Foče, Rudog, Čajniča, Višegrada, Rogatice, Bratunca, Zvornika, Srebrenice, Žepe, Han-Pijeska, Vlasenice, Bijeljine, Doboja, Teslića, Banje Luke, Prijedora (itd.), odnosno gdje su Hrvati iz gradova i mjesta

Posavine i banjalučke regije, koja su danas „pretvorena“ u *posjed* RS?³⁷ Da li bi neko od građana Evrope ili SAD-a pristao na ovo što se danas nudi Bošnjacima i Hrvatima u BiH – da se pomire i prihvate kao *normalno* sve ono što je rezultat Karadžićevih i Miloševićevih izvršilaca-ubica? Ne postoji nikakva volja na svijetu koja to može *previdjeti, zanemariti, opravdati*, ili koja to može *sakriti*, naime da je RS nastala na **masovnim grobnicama** nesrpskih građana (Bošnjaka i Hrvata) Bosne i Hercegovine. Ovdje počinje političko i moralno pitanje odnosa Evrope prema BiH koje je odlučujuće za evropsku, a ne samo za bosansku budućnost.³⁸ Pitanje je šta znači čuvanje Dejtonskog sporazuma za budućnost Bosne i Hercegovine u času kad ona treba biti djelatan dio evropskog svijeta?

Bosanska nesreća je u kontekstu modernog svijeta i u njemu se mora uvijek posmatrati. Globalnom „odgovara“ lokalna primitivnost (zaostalost, nerazvijenost, neobrazovanost, lokalizam, provincijalizam), jer onda „mora“ da je ukroti, zaustavi i dovede u poredak „demokratskog svijeta“ i „liberalnih“ vrijednosti građana slobodnog svijeta. U tom smislu je razumljiva prikrivena dijalektika u kojoj je lokalni kabadahija „potreban“ međunarodnoj zajednici u BiH. Nadnacionalna/globalna moć ili sistem moći treba provincijalne primitivce kojima će nametati sankcije – ona ih treba kao prateću pojavu vlastitog djelovanja i perpetuirati ih kao pomoćno

³⁷ U današnjoj BiH na djelu je jedan podmetnuta „istina“, naime, da je entitet RS ekskluzivno vlasništvo srpskog naroda ili vječna etnička teritorija srpskog naroda, što ne proizilazi ni iz jednog ozbiljnog pravnog dokumenta, sporazuma ili odluke, niti iz historije. Ono što bi neki pojedinci željeli nije općeprihvaćeno čak ni Ustavom RS (Prvi član Ustava RS pominje Srbe, Bošnjake, Hrvate, dakle, sva tri naroda).

³⁸ Sve dok bude postojala RS pratit će je stravična sjena *zlodjela (genocida)* koje se pokušava ozvaničiti ili na koje se drugi pokušavaju prisiliti da ga prihvate kao nešto normalno. Ona ne može pobjeći toj mračnoj sjeni prošlosti, jer ne može izmijeniti prošlost i ono što se dogodilo u njoj. Zločin se ničim ne može učiniti smislenim, niti se može izbrisati kao da nikada nije bio. Ali se ne može ni relativizirati, ignorirati i ismijavati. Živjeti u „masovnoj grobnici“ znači živjeti sa zločinom u istoj sobi gdje se vlastita djeca igraju ili gdje su se nekada igrala nečija druga djeca, ubijena samo zato što su imala drugačije ime. Zato RS nikada neće biti *normalan* (niti bolji) dio države Bosne i Hercegovine, jer je njezino *rođenje u zlodjelu* protiv nesrpskog stanovništva BiH. Na tu tvorevinu zasigurno ne bi pristao nijedan razuman i moralan građanin.

sredstvo svojih operacija. Ali, samo Srbi mogu spoznati odgovor o vlastitoj volji ili odgovor na pitanje šta je to „volja naroda“. Na tom tragu bio je Radomir Konstantinović s kritičkim interpretiranjem duha palanačke filozofije...³⁹

5. Nekažnjeni zločin i svjesna perverzija

Na prijelomu 20. i 21. stoljeća u Bosni nacionalisti su se digli da sruše svaku mogućnost normalnog zajedničkog života. Sa svih strana pristižu upute i savjeti Bošnjacima (i dijelom Hrvatima) da se pomire sa sudbinom i ratom stvorenim *stanjem* u Bosni, da napokon prihvate „realnost na terenu“ i da prestanu buncati u idealističkom magnovenju.⁴⁰ Za Bošnjake to znači da se „pomire“ s genocidom i ireverzibilnošću bosanskog načina egzistencije prije agresije, s nemogućnošću povratka stotina hiljada Bošnjaka u mjesta iz kojih su protjerani i s neispunjenjem pravde nad zločincima. Fatalistički ih udaraju u glavu frazama o nemogućnosti preokreta, o nepreokretljivosti/nepreobratljivosti postojećeg užasa, o nepovratnosti i neponovljivosti normalne Bosne. Sve to također znači da se pomire sa zahtjevom za federalizaciju zemlje po kojem će u Bosni biti definirane „etničke teritorije“ (federalne jedinice) kao ratni plijen. Bošnjaci treba da zaborave Srebrenicu, Višegrad, Rogaticu, Foču, Čajniče, Rudo, Nevesinje, Gacko, Vlasenicu, Bratunac, Zvornik, Brčko, Doboj, Banju Luku, Prijedor, Derventu, Bosanski Šamac i druga mjesta njihovog stradanja, s kojih su ih velikosrpski fašisti „očistili“ kao da ih nikada

³⁹ Nažalost, ni Srbi ni Bošnjaci više ne raspoznaju svoje najbolje umove (likove, zastave), one zbog kojih bi se među drugim narodima svijeta trebali osjećati ponosnim i važnim, nego se zanose i obmanjuju da su bitne činjenice *povijesti*, koju kroje palanačko-kasablijske kreature kao jedinu validnu, upravo te njihove epske naracije i historiografske mitologije.

⁴⁰ Na to ih posebno nagovaraju konsocijativci i federalisti, koji se slažu u etnoklerikalnom razdjeljivanju bh. zemlje. Tako, naprimjer, ispada da je cijelo Čajniče ili Foča, Gacko ili Nevesinje *srpska zemlja*. Ili pak da postoje oduvijek date teritorije ovog ili onog naroda u BiH. Bez obzira na tu balkansku, „seljačku“ metafiziku zemlje, to nije istina, čak ni poslije agresije i genocida nad Bošnjacima u tim krajevima. Zato što su Bošnjaci imali brojna imanja u tim krajevima i danas ih imaju, ne može se te krajeve označavati srpskim ili ih računavati u neku „srpsku zemlju“.

nije ni bilo. Danas ta mjesta zjape srpskom „većinom“ i čudnom bojom nad krajolikom u kojem se otkopavaju masovne grobnice nedužnih civila. Hrvati bi trebali zaboraviti Posavinu i iseliti u Australiju, dakle daleko, da se ni slučajno ne bi vratili na zemlju svojih pradjedova. A svi Srbi bi trebali samo razmišljati o ‘velikoj Srbiji’ i ubijati druge u njezino ime, da bi živjeli u jednoj državi. Pomiriti se sa „stanjem na terenu“ je vrhunski zahtjev realpolitičkih monstruma oko nas koji su dostigli potrebnu operativnu moć nad dijelom BiH. Oni hoće da kažu da je sve uzalud, da je nemoguće izbjavljenje iz velikosrpskog „zagrljaja“ i da jednostavno treba pasti u nesvijest. „Realnost na terenu“ kazuje o prisustvu nacifašizma, velikosrpskog fašizma na početku dvadeset i prvog stoljeća, koji se nameće građanima i narodima kao „normalno“ stanju duha.

Je li potrebno pristajanje na situaciju koja je nametnuta ratom? Nije! I nema opravdanja za pristajanje! Zato što je BiH u ratnom vohoru, koji je potaknut iz Srbije, raskomadana na etničke teritorije i pretvorena u zemlju aparthejda za njezine građane. Da su Srbi od 1941. do 1945. godine pristali na stanje na terenu, onda bi ih i danas strijeljao neki streljački vod nacista u Kragujevcu ili u Beogradu. Zato je danas jedna od važnih probosanskih linija borba za *ublažavanje i otklanjanje posljedica genocida i velikosrpskih zločina*, da bi se približilo prijeratnom kvalitetu bosanskohercegovačkog života. Ta ideja će se, naravno, opstruirati svim velikosrpskim sredstvima koja se primjenjuju već odavno spram Bošnjaka, Albanaca i Hrvata. Ali, velikosrpska politika više ne može otkinuti nijedan dio državne teritorije BiH i pripojiti je nekoj velikoj srpskoj državi. Velikosrpski program je ratom 1992-1995. na tlu BiH ostvario „posjed“ tako što je s pola teritorije države BiH relegirao i uništio sve nesrpsko stanovništvo. Zato je neminovno označavanje RS kao genocidne tvorevine i djela srpskog fašizma od strane žrtava.⁴¹ Oslobođanje od te genocidne tvorevine je ljudsko pravo Bošnjaka i Hrvata.

⁴¹ Na djelu su, nažalost, planske i ciljane iritacije bošnjačkih žrtava, svjesno pozljeđivanje podrinskih Bošnjaka mizernim izjavama, negacija BiH i raspirivanje mržnje. Glavni velikosrpski (beogradski strateški) cilj je da nikada ne dođe do prijateljstva i pomirenja između Bošnjaka i Srba (Srba i Hrvata) u Bosni i Hercegovini – to vjerovatno redovno savjetuju *šaptači* iz Beograda

Negiranje genocida od strane velikosrpskih nacionalista ostavlja otvorenom mogućnost za njegov nastavak. Velikosrpska politika već odavno genocidno djeluje spram Bošnjaka i drugih nesrpskih naroda na ovom području Balkana. Djelujući tako od početaka 19. stoljeća, ona još nikada u povijesti *nije bila sankcionirana* za monstruozne pokolje nad muslimanima Bosne, Sandžaka i Kosova. Ona smatra „normalnim“ ubijanje i klanje muslimana po Balkanu, gotovo pa „svetom obavezom“. F. Karčić je, elaborirajući problem „istočnog pitanja“, naglasio da je koncept „čišćenja“ teritorije Balkana od „preostalog muslimanskog stanovništva nastavio da živi u ideologijama balkanskih nacionalističkih elita i u svijesti njihovih sljedbenika i nakon definitivnog odstupanja Osmanlija sa ovog područja 1912. godine i svođenja muslimana na status manjina“.⁴² Njima je bilo dozvoljeno ili iseljavanje ili „vraćanje u pradedovsku veru“, inače su gubili živote i imanja.⁴³ Moglo bi se reći da su u ratu protiv Bosne 1992-1995. Bošnjaci uspjeli da se *suprotstave* velikosrpskom poduhvatu i zaustave ga. Naravno, uz visoku cijenu u ljudskim žrtvama. Razorena i entitetski podijeljena zemlja, zastarjela tehnologija, naučni sistem pred kolapsom, slaba komunikacijska mreža s dotrajalim Titovim putevima i prugama. Dayton je rekao: *zemlja bez pobjednika!* To znači da nema agresora ni žrtve.

U BiH, nažalost, predstavnici manjeg entiteta svoju političku formu i smisao političkog djelovanja usmjeravaju (kanališu) kroz političke partije koje insistiraju na svim vrstama podjela, odijeljenosti i nacionalističkoj isključivosti. Ponekad se to zove „demokratska politička igra“, a zapravo radi se o bezobrazluku, primi-

operativcima na terenu Bosne. Dodik je tu da pokuša završiti ono što su započeli Milošević i Karadžić, bez obzira na to što se on javno „odriče“ njihovih političkih opcija i *velikosrpskog divljaštva i barbarizma* po Bosni. On je samo čuvar rezultata genocida ili djela zločina nad narodom Bosne i Hercegovine.

⁴² Fikert Karčić, *Istočno pitanje: paradigma za historiju muslimana Balkana u XX vijeku*, u: F. Karčić (priredio), *Muslimani Balkana: Istočno pitanje u XX vijeku*, Behram-begova medresa, Tuzla, 2001, str. 23.

⁴³ O velikom i tragičnom procesu iseljavanja Bošnjaka u Tursku posebno je značajan rad Safeta Bandžovića *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku* (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2006). Na preko 760 stranica Bandžović obuhvata svu ljudsku nesreću Bošnjaka u XIX i XX stoljeću koje su iskorjenjivali srpski i crnogorski četnici.

tivnosti i izopačenosti, iza čega stoje nazadna etnocentrička ideologija i nemoralno politiziranja društvenog života.⁴⁴ Pravo iskušenje za mlade demokratske sisteme je sadržano u činjenici da se i primitivci moraju pojaviti i odigrati svoju ulogu. Sav bolesni primitivizam političkih djelatnika najočitiiji je na primjeru odnosa prema presudi za genocid u Srebrenici. Ali, „hladnokrvno“ relativizirajuće odnošenje nije slučajno ili iz neznanja, to je *sračunata* pervertiranost i minimiziranje izvedenih srpskih zločina u istočnoj BiH, od kojih je Srebrenica samo dio.⁴⁵ Pored toga što su bošnjački unesrećenici nezadovoljni i zbunjeni, izricanjem presude Suda u Haagu najviše su pogođeni nastavljači i čuvari lika i „djela“ R. Karadžića s bosanske strane Drine, dakle oni što se danas kunu u RS i kriju iza priča o demokratiji i volji naroda. Oni su već odavno marionete beogradskih planera velikosrpskog užasa za sve one koji su na južnoslavenskom području drugačijeg vjerskog i etničkog određenja! Oni su „svjesni“ da je *nužna* promjena ratom nametnute podjele BiH na dva entiteta. Oni u *Presudi* prepoznaju i naglašavaju samo ono što im „odgovara“. Kažu da je RS nastala „davno“ kao izraz *volje srpskog naroda*, te da je ova haška presuda samo još više potvrđuje!?! No, bez obzira na sadržaj *Presude*, ne treba biti naivan – srpska vladajuća politika *s one strane* Drine nije pokazala nikakve znakove katarze deset godina poslije rata i čini se da nema stida za učinjeno u ratnim godinama.⁴⁶

⁴⁴ Ono što je *ratom stečeno* ne može se u miru razumno i moralno odbraniti i opravdati, bez obzira na sve moguće pokušaje iznalaženja validnog manevarskog prostora za legalizaciju, legitimizaciju i prizivanje „autoriteta“. Iz pokušaja (političkih/pravnih/diplomatskih itd.) opravdanja zlodjela proizlazi najmračnija pervertiranost savremenog doba. Opasnost je što ona može da se lomi preko Bošnjaka, pa onda preko drugih naroda u BiH.

⁴⁵ Nojevske guranje glave u pijesak od strane odgovornih u entitetu RS pokazuje do kojeg nivoa razrađene i osmišljene *ignorancije* ide jedna palanačka politička orijentacija koja svoj nacizam zove imenom demokratije. To je nemoral koji je racionalno zasnovan – to je politika nemorala, odnosno to je kultura nemorala u čijem središtu ordiniraju *laž* i *zločin*. Ubiti čovjeka i praviti se naivnim kao da se o tome nema pojma. Ubiti čovjeka i useliti se u njegovu kuću – pa onda u njoj „živjeti“. Ubijati hiljade ljudi i šutjeti o tome – „ne znati“ gdje su masovne grobnice i „ko“ je to sve uradio. Sam nemoral postao je sadržaj političke kulture kao organiziranog ludila.

⁴⁶ Miloševićev režim je napravio RS na putu pravljenja ‚velike Srbije‘ i svi to znaju od Moskve do Londona i Pariza. Svi znaju, također, da sve vlade

Danas je vidljivo da je iza „srpske“ *volje* ostao stravičan zločin nad Bošnjacima i Hrvatima, genocid u rejonu Srebrenice (općine okolo Srebrenice: Bratunac, Vlasenica, Višegrad, Rogatica, Han-Pijesak, Milići, Zvornik...), krajiških općina (prije svega Prijedor i dolina Sane) i gornjepodrinjskih gradova u kojima su Bošnjaci od 1992. do 1995. iskorijenjeni i danas ih tamo nema (Foča, Čajniče). Ta velikosrpska „volja“, međutim, nije podržala većinu ili volju većine građana BiH na referendumu 1992. godine na osnovu kojeg je slijedilo međunarodno priznanje države BiH. Srpska vojska i politika su 1992. godine silom pogazile međunarodno priznatu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu i okupirale veliki dio njezine teritorije, ubijajući, progoneći i zatirući svaki trag nesrpskom stanovništvu na tim teritorijama. Velikosrpska volja se podigla protiv 63% glasova za samostalnu BiH, državu ravnopravnih naroda i građana, samo zato što je postojao Milošević i Jugoslavenska armija, dakle beogradski režim koji se odlučio za stvaranje ‘velike Srbije’ pod parolom „Svi Srbi u jednoj državi“. Ta zvučna parola značila je samo jedno – ostali pod zemljom ili u izbjeglištvu. U njoj se čula stara srpska opsesija o potpadanju okolnih zemalja pod vlast srpske države. Iza te volje ostala je RS – očišćena od Bošnjaka i Hrvata – srbizirana i preobraćena u monoetničku tvrđavu na 49% teritorije BiH, to jest „čista“ srpska teritorija kao rezultat sile i zločina. Ono što ovdje trebamo imati u vidu, a

u Srbiji poslije Miloševića ljuljaju to monstruozno, genocidno čedo kao jedini *ratni plijen* poslije nekoliko izgubljenih ratova na prostoru bivše Jugoslavije. I sve će one (te srbijanske vlade) poslije igrati na kartu Kosova – „kad može Kosovo, onda može i RS“! Zbog toga je opravdana zabrinutost bosanskih stradalnika i stečeno iskustvo koje nam kazuje: sve dok postoji RS postojat će *opravdanje* Miloševićeve politike i ratova koje je vodio na teritoriji bivše Jugoslavije protiv Slovenaca, Hrvata, Bošnjaka i Albanaca. Samo, Bošnjaci i Hrvati, u zadnje vrijeme, sve jasnije i glasnije ponavljaju da neće dozvoliti da se mrtvi Milošević i njegovi živi nasljednici namire na njihov račun i da ostvare fašističke, bolesne, velikosrpsko-ekspanzionističke ambicije na tlu države BiH. Počelo je sa zahtjevima za posebnim statusom Srebrenice. Pored tog grada-stradalnika, mjesta najvećeg užasa na kraju 20. stoljeća, tu su desetine gradova i sela (u kojima su Bošnjaci i Hrvati živjeli stotinama godina kao „većina“) koje su velikosrpski nacionalisti i fašisti *uplanili* u „vekovni srpski posed“ *s ove strane* Drine. Zato se danas od strane velikosrpskih političara Hrvatima „velikodušno“ nudi treći entitet na prostoru Federacije BiH kao osnov legitimiranja RS.

direktno se odnosi na interes i budućnost BiH, jeste činjenica da *međunarodno pravo ne priznaje rezultate sile*. Ali, ta velikosrpska volja ne priznaje i ne poštuje nikoga (ni Bošnjake, ni Albance, ni Hrvate, ni Crnogorce, ni Mađare); ona je isključiva, siledžijska i primitivna; ona je nemoralna, anticivilizacijska i perverzna, jer sad traži od onih koje je ubijala i ponižavala da se ponašaju kao da ništa nije bilo, da je se prizna i da se sve zaboravi (do nekog novog izljeva ludila). Ona, ta velikosrpska „volja“, „nesretna“ je jer više niko na Balkanu ne želi s Srbijom živjeti u jednoj državnoj zajednici – to ipak ne znači da su svi Srbi četnici, zločinci ili ubice. Srbi, kao i ostali narodi na svijetu, imaju probleme sa svojim *političkim režimima* i *političkim orijentacijama*, s primitivcima koji zauzmu vlast i koji odmah krenu u epsko-guslarske osvete „Turcima“ i „Vatikanu“, u stvaranje svete srpske države, velike Srbije ili nečeg sličnog na osnovama velikosrpske ideologije, kao da više niko ne postoji na ovome svijetu i kao da se može pobiti sve Bošnjake, Hrvate ili Albance i na ruševinama njihovih kuća (na njihovim kostima i grobovima) zidati monstruozno zdanje srpske države. To je ipak patologija na početku 21. stoljeća! Srbi više ne mogu igrati ulogu Pijemonta među Južnim Slavenima. Srbi više ne mogu ponižavati druge narode na Balkanu. Srbi više ne smiju ratovati protiv drugih naroda na Balkanu. I najzad, (veliki) Srbi, velikosrpski političari i intelektualci, tzv. srpska elita, na kraju svega ostali su sami sa svojim mitovima kojih se nisu oslobodili, a srpskom narodu treba samo prosvjetiteljstvo i mir.

Danas je srpska politička orijentacija u BiH svedena uglavnom na nastavljanje *poslova* (i još ponešto) haškog optuženika Karadžića, koji se „junački“ skriva all around the world. Velikosrpski nacionalisti s ove strane Drine, borci za „trajnu“ RS koji sebe predstavljaju kao demokrate, znaju tačno šta je na djelu, bez obzira koliko se pretvarali da upravo oni nemaju ništa sa zločinima koje je „neko drugi“ počinio u ime srpstva i ostalih mitova.⁴⁷ Trenutna velikosrpska politika ne donosi ništa novo i kvalitetno – sve što nudi i radi već smo čuli i vidjeli, dakle *ništa novo i ništa mudro*; ona je samo ponavljanje (repetiranje poznatog) da „srpski“ narod

⁴⁷ Oni jako dobro znaju šta je sve naslijeđeno s entitetom RS koji je utemeljio Karadžić i njegovi saradnici uz svesrdnu podršku Miloševića i njegovog režima.

ne priznaje nikoga i ništa osim sebe samog, ali u odnosu na Karađića 1992. ona više nema moćnu Jugoslavensku armiju i Miloševićev režim iza leđa, nema „volju za ratovanjem“, nema puno mogućnosti izbora jer sve se svelo na „ili ovako ili nikako“. A to, priznajemo, nije velika politička imaginacija i djelatnost. Bosanski Srbi su na taj način postali ahistorijski *zatočnici* projekta (a uz njih svi ostali u BiH) koji se više ne može ostvariti na tlu države BiH. Politički predstavnici bosanskih Srba ponavljaju već dugo samo ono što im beogradski sufleri planski došaptavaju; tako oni koriste jedan dio države BiH za beogradske političke interese – zato imamo plansko perpetuiranje krize državnih institucija i onemogućavanje bilo kakvog pozitivnog pomaka naprijed bosansko-hercegovačke države. Moglo bi se reći da je smisao političke djelatnosti predstavnika iz RS da se pokuša *zakočiti* razvitak BiH i zalediti postojeće stanje u saradnji s ostalim etnokonfesionalnim političkim elitama – to je strateški cilj beogradske (srbijske) politike. Na taj način srpski narod u BiH pristaje na ulogu koja mu je dodijeljena iz Beograda, naime na to da bosanski Srbi treba da budu samo graničari i topovsko meso velikih planera zla iz beogradskih instituta smrti.

Srpska politika u BiH kakvu danas predstavljaju politički predstavnici iz RS, nažalost, još *vjeruje* da će moći napraviti „srpsku državu“ u BiH. Ali, ona kao da *ne zna* da se s tim ne slažu Bošnjaci i Hrvati. Ili se pravi da to ne zna i da je to ne interesira? Entitet RS nije srpski – to je ustavna činjenica. Ustav je jasan – RS je entitet u sklopu BiH, a u njemu žive Bošnjaci, Srbi, Hrvati i ostali. Stoga tim dijelom BiH ne mogu raspolagati samo jedni na štetu drugih, i obrnuto. No, srpski političari iz RS jako dobro *znaju* da je stravičnim zločinima 1992-1995. izbrisan bošnjački narod iz Podrinja gdje je bio većina u odnosu na srpski narod (Bratunac, Zvornik, Višegrad, Vlasenica, Rogatica, Foča, Srebrenica...). Zbog toga nemaju nikakvo pravo i ne mogu mirno računati s tim dijelom BiH kao „vekovnom srpskom teritorijom“ ili ratnom stečevinom u velikosrpskim kalkulacijama kako to podrazumijeva M. Ekmečić. Zanimariti tu činjenicu znači izazivati destabilizaciju regiona, pričati glupe priče o referendumu i prizivati

novi ratni sukob. Dejtonska podjela BiH nije Božija odluka, niti je smisao zajedničke budućnosti građana i naroda BiH!⁴⁸

Na kraju

Perspektiva Bosne i Hercegovine je u Evropskoj uniji. Zato je zadržavanje BiH izvan EU, u krvavom balkanskom mraku, posljednja šansa velikosrpskog ekspanzionizma. Danas vidimo da je nerazumni velikosrpski projekt glavna kočnica na putu BiH u EU kao zajednicu naroda koji žive u miru i saradnji. Rezultat velikosrpskog rata protiv BiH jeste RS – o tome se mora govoriti jasno i precizno. To nije sveta krava u koju se ne smije gledati.

Nama se neminovno nameće pitanje o smislu velikosrpskih ratovanja s prvim susjedima, s dojučerašnjim zemljacima i građanima iste države, sa starom braćom slavenskom. Kakav je to velikosrpski egoistički projekt okupiranja i otimanja tuđih gradova i teritorija? Je li to samo refleks malog balkanskog patuljka koji oponaša velike imperijalne sile, ili je to način funkcioniranja jednog naroda i njegove kulture u ovom dijelu Evrope? Naravno, ovdje će sami srpski znanstvenici morati dati relevantan odgovor. Sve drugo bi bilo neukusno, ali do tog časa valja čekati i biti oprezan. Ono što ne smijemo nikako zanemariti jeste besmisao ratova među južnoslavenskim narodima, apsolutni besmisao i uzaludnost koji nam nisu donijeli ništa dobro na kraju dvadesetog stoljeća. Balkanski sinovi su opet ginuli u besmislu svojih mitova, ideologija, religijskih mušica i bezobzirnih vođa. Niko ozbiljan ne vjeruje da je moguće argumentirati da su ratovi nekome donijeli nešto dobro – izuzev ratnim profiterima – mnogo je više onih koji su oštećeni i nepovratno unazađeni. Ne vidim nijedan valjan ideal zbog kojeg je vrijedilo ubiti sto hiljada Bošnjaka, sto hiljada Hrvata ili sto hiljada Srba. Onaj ko ima taj ideal ili neku tome sličnu ideju zasigurno je bolesni nacionalist, patološki poremećen tip i ubica.

⁴⁸ Dakle, ako smo još ljudska bića, u RS se treba prstom pokazati kao na djelo genocida i zločina. To djelo je *poniženje* za Srbe, Bošnjake, Hrvate i međunarodnu zajednicu, jer svi znamo kako je nastajalo. Presudom *Međunarodnog suda pravde* u Haagu naglašeno je da je u Srebrenici počinjen genocid! Napravili su ga „utemeljitelji“ tog entiteta. To nikako i nikada ne smijemo zaboraviti!

Isto tako, onaj ko danas nonšalantno preskače preko hiljada žrtava kao da se ništa nije dogodilo, insistirajući na zaboravu, ponovo priprema stanje u kojem će neka divlja grupa nacionalista da povede istrebljivački rat. Zato nam je potreban oprez i hladna glava, bez mitologije, „naše slavne“ historije i tajnih nebeskih proricanja, kao i nova kultura bez rasizma (cvijićevskog tipa).

Dakle,

- novi ustav BiH mora izričito naglasiti da u državnom prostoru Bosne i Hercegovine ne može biti ekskluzivnih etničkih teritorija, kojima bi pojedini „lideri“ ucjenjivali cjelinu države, te manipulirali i prijetili njihovim otuđivanjem od BiH. To znači da nijedan dio BiH ne može biti izdvojen kao ekskluzivna teritorija jednog od bosanskohercegovačkih naroda. Već je cijela BiH teritorija svijui koji u njoj žive – to bi bio zdrav *bosanski nacionalizam*, ili ono što je ambasador Schmunk mislio kada je govorio o bosanskoj naciji kao državnosti. Ili – to je ono što je riješio ZAVNOBIH (i AVNOJ) 1943. godine.

- revizija prošlosti prema potrebama nacionalnih projekata i vođa dovodi do novih sukobljenih povijesnih predanja među južnoslavenskim narodima. Usto ide rehabilitacija poraženih ideologija i politika iz Drugog svjetskog rata – četnici i ustaše *postadoše* antifašisti, što dovodi do diskreditiranja i obesmišljavanja *antifašizma* u zadnjih petnaest godina. To nije počelo slučajno. Nacionalistički diskurs kao svemjereći i sveodređujući u stanju ekonomske i političke krize i raspada Jugoslavije, koji se pak nastavlja decenijama poslije krvavog raspada, morao je poništiti vladajući jugoslavenski *antinacionalistički*, *antifašistički* i *kosmopolitiski* duh, i potencirati provincijalnu (regionalno-pokrajinsku, plemensku i religijsku) zajednicu (rođaka, zemljaka, naših ljudi...) koja omogućava da primitivnost fašizma i nacionalizma ostvari svoj naum.

- na bosanskohercegovačkoj kulturno-političkoj sceni mračnjaci nastoje da *antifašizam učine suvišnim* i da *fašističko-nacionalističku ideologiju i sistem života instaliraju u BiH kao prirodno stanje*. Očito je da će čuvari lika i djela R. Karadžića morati zapadati u sve rigidnije nacionalističke modele objašnjenja i razumijevanja političkog sistema BiH. Bit će im sve teže i teže naći valjanu demo-

kratsku argumentaciju za očuvanje genocidne i zločinačke tvorvine RS. Bošnjacima (i Hrvatima, naravno) *smeta* RS, a ne srpski narod, jer je RS izraz i rezultat velikosrpskog fašizma, zločina genocida i nepravde. Ne mogu velikosrpski mitomani i nacionalisti na početku 21. stoljeća praviti svoju etničku teritoriju na prostoru međunarodno priznate države tako što će pobiti, silovati, rastjerati sve druge i s lica zemlje izbrisati svaki trag njihovog viševjekovnog prisustva, naprimjer u Foči, Višegradu, Rogatici, Zvorniku, Doboju ili Banjoj Luci, Derventi i Bosanskom Šamcu. Velikosrpski mitomani vide RS kao nastavak, kontinuirani događaj u nizu događaja koji se počinju odvijati 1804. godine na Adi-Kale, na Dunavu (Buna protiv dahija).

- na djelu je pokušaj da se svi uvjere da je BiH jedino moguća kao *mehanička kompozicija 'etničkih teritorija'* (*bošnjačkih, srpskih, hrvatskih*). U tom slučaju velikosrpski planeri su na gubitku jer će morati vratiti desetke gradova i naselja koja su ratnim zlodjelima očistili od većinskih Bošnjaka ili Hrvata. Očito je da političari iz RS ne žele na taj način „federalizirati“ BiH. Oni ne vraćaju ratni plijen – RS je jedna „nedjeljiva, samostalna i vječna/trajna federalna jedinica/kategorija“.

- političari iz RS *'igraju' za Srbiju* time što na sve moguće načine koče i razvaljuju sistem BiH (politički, ekonomski, kulturni, socijalni...). Ko danas zna za veću perverziju u Evropi? Oni zato često prkose zdravom razumu i običnoj ljudskoj pameti. Zato se također ponekad ponašaju kao da su pali s Marsa. Zato pokušavaju nametnuti predstavu da je RS „država“, da njena tijela i institucije funkcioniraju poput svake države na svijetu. Pokušaj političara iz RS da proizvedu *narativ o RS kao nečemu normalnom i prirodnom u BiH* djeluje sablasno. To ne može čak ni M. Ekmečić sa svojom monstruozno hladnom historiografskom ahistoričnošću, niti N. Kecmanović svojim sufliranjem operativcima-političarima u entitetu RS. Svima je jasno pak da je RS glavni izvor svih problema i napetosti u regionu, RS koja je nastala divljačkim zlodjelima i nepriznavanjem BiH kao međunarodno priznate države. RS nije nastala iz pjesme na teferiču u šumarku Romanije – ona je nastala zločinom nad nesrpskim građanima BiH uz pomoć JA i države Srbije. Pokušaj da se *promijeni image RS* nije nimalo naivan poku-

šaj. Sinhronizirana i grlata odbrana tekovina R. Karadžića, te pozivanje na „volju naroda“ i plaćanje lobističkim kompanijama u SAD-u da za interes RS podmićuju po svijetu, pokazuju da se ne odustaje od supersrpsstva i velikosrpskog plana od strane političara iz RS.

- političari u oba bosanskohercegovačka entiteta vole da koriste „svoj narod“ ili „svoje birače“, pa se često ponavlja ta magična sintagma *volja naroda* kao deus ex machina u svim bezizlaznim situacijama. No, oni ne priznaju volju drugih naroda – samo „svetu volju svoga naroda“. I *dejtonski mirovni paket* kao da ga je sam Bog napisao – a samo zato što se u njemu spominje RS. Političari iz RS jasno i nedvosmisleno poručuju da ih u perspektivi ne interesira Bosna i Hercegovina. Bošnjaci pak ne pristaju da na dijelovima BiH, gdje su stoljećima živjeli i bili većina, ubuduće vladaju oni koji su ih ubijali i progonili. Tako čisto ekskluzivno ime za teritoriju BiH vodi u veliku opasnost u budućnosti kada će se pojaviti novi nacionalisti i fašisti sa zahtjevima da se otkine taj dio države kao navodno „vjekovna srpska zemlja“.

Literatura

- Aličić, Ahmed S. (1996): *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo.
- Banac, Ivo (1995): *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Durieux, Zagreb.
- Bandžović, Safet (2007): *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, Sarajevo.
- Dedijer, Vladimir / Miletić, Anton (1990): *Genocid nad Muslimanima 1941-1945. Zbornik dokumenata i svjedočenja*, Svjetlost, Sarajevo.
- Heywood, Andrew (2004): *Politika*, Clio, Beograd.
- Glenny, Misha (1999): *The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London.
- Jelavich, Barbara (1983): *History of the Balkans. Eighteenth and nineteenth Centuries*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Karčić, Fikret (prir.) (2001): *Muslimani Balkana: «Istočno pitanje» u XX vijeku*, Behram-begova medresa, Tuzla.
- McCarthy, Justin (1995): *Death and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, The Darwin Press Inc., Princeton, New Jersey.
- Redžić, Enver (2005): *Historijski pogledi na vjerske i nacionalne odnose u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo.
- Redžić, Enver (2000): *Sto godina muslimanske politike. U tezama i kontraverzama istorijske nauke*, ANUBIH, Institut za istoriju, Sarajevo.
- *Istorijske pretpostavke Republike Bosne i Hercegovine*, Prilozi, Institut za istoriju radničkog pokreta, Sarajevo, 1968, br. 4.